

VEGYESEK.

— A Budapesti Philologiai Társaság f. é. február 1-én *felolvasó ülést* tartott, melynek tárgyai voltak:

1. *Timár Pál*: Schiller Demetriusa. — 2. *Radnai Rezső*: Eszthetikai törekvések Magyarországon 1772—1817.

A felolvasó gyűlést *választmányi zárt ülés* követte. Elnök: Ponori Thewrewk Emil. — Jegyző: Pecz Vilmos. — Jelen voltak: Ábel Jenő, Cserhalmi Samu, Fröhlich Róbert, Heinrich Gusztáv, Kassai Gusztáv, Maywald József, Pozder Károly, Riedl Frigyes.

1. A múlt évi közgyűlés jegyzőkönyve felolvasatván hitelesítettik.

2. Elnök jelenti, hogy József Főherceg 6 os. és kir. Fensége, kit a társaság múlt évi közgyűlésén tiszteletbeli tagjának választott, a társaság alapító tagjai közé belépett. — Örvendetes tudomásul szolgál.

3. Elnök ajánlatára Révay József pénzügyi igazgatósági igató, Németh Reginald esztergomi r. kath. főgymnasiumi tanár, Mérei Kálmán esztergomi gymnasiumi tanár; Heinrich Gusztáv ajánlatára dr. Schullerus Adolf szent-ágothai igazgató Erdélyben, Marusák Pál soproni ev. lyceumi tanár, Timár Pál mintagymn. tanár és volt rendk. tag; Ábel Jenő ajánlatára Uhlarik János nagyszombati főgymnasiumi tanár, főtiszt. Richter László Budapesten, Istvánffy Pál kassai főgymnasiumi tanár, Pácz Sándor kassai főgymn. tanár, gróf Apponyi Sándor, Fodor Gyula szatmár-németibeli főgymn. tanár és eddigi rendk. tag; Pecz Vilmos ajánlatára dr. Ziehen Gyula Budapesten, Glósz Miksa csiksomlyói főgymn. tanár; Várkonyi Endre ajánlatára Kovács József kegyesr. főgymn. tanár; Káposztássy Jusztinián ajánlatára Molnár Samu ciszterceri áldozó pap és egri főgymn. tanár; Vozári Gyula ajánlatára Sertei Szabó József rimaszombati prot. főgymn. tanár; Kis Sándor ajánlatára dr. Baligó János kolozsvári kegyesr. főgymn. tanár; Timár Pál ajánlatára Perényi Adolf budapesti VII. ker. áll. főgymn. tanár; Márton Jenő ajánlatára Schuber Mátyás rozsnói ev. főgymn. tanár (1886-tól számítva); Riedl Frigyes ajánlatára dr. Harrach József IV. ker. realiskolai tanár rendes tagokká; — Ábel Jenő ajánlatára Schmidt Attila; Pecz Gedeon ajánlatára Szányi Béla egyetemi hallgatók rendkívüli tagokká választatnak. — Az újonnan megválasztott tagok száma 21 rendes és 2 rendkívüli, s ezzel a rendes tagok száma 270, a rendkívülieké 40, összesen 310.

4. Cserhalmi Samu pénztárnok jelentése szerint a társaság pénztári állása f. é. január 31-ikéig: bevétel 768 frt 90 kr., kiadás 565 frt 94 kr., átvitel 202 frt 96 kr.

— *Meghaltak*: Még 1887. decemberben Szt.-Pétervárt *Wiedemann Ferd. János* jeles nyelvtudós, ki 1805-ben Hapsalban Esztlanában szül., 1830 óta gymnasiumi tanár volt Mitauban, 1837 óta Revalban és 1857 óta a pétervári akadémia tagja, ki mint ilyen csupán tudományának élt. Igen sokat írt, így zyrjén, cseremisiz, votják, mordvin, lív, észt stb. nyelvtanokat, s 6 fordította le (benszülöttek közreműködésével) Bonaparte Luczián her-

czeg számára Máté evangéliomát votják, zyrjén, déli karéli, mordvin, cse-remisz, permi, vogul, osztják és lív nyelvre. Benne az altáji nyelvészetnek egyik elsőrangú és kiválóan érdemes képviselője húnyt el; — febr. 10-én Lipcsében *Fleischer* Henrik Leberecht, a legkitünőbb keleti nyelvészek egyike, az arab philologia terén általánosan elismert európai tekintély, szül. Schandauban 1801-ben, Lipcsében és Párisban tanúlt, 1830—35 gymn. tanár Drezdában, 1835 óta a keleti nyelvek tanára a lipcsei egyetemen, honnan 1860-ban hiába hívták a legkedvezőbb föltételek alatt Berlinbe. Rendkívül sokat és értékest írt, leginkább az arab philologia köréből, így kiadta *Abulfe* lát, *Beidhawit*, *Ali* száz mondását, *Samachschari* arany nyaklánczait, az *Ezeregyjé* fordítását (melybe *Habicht* belehalt volt), a drezdai és lipcsei könyvtárak keleti kéziratainak katalogusát és számos kisebb tanulmányt, melyek mind őriási tudományát és nagy tehetségét bizonyítják.

— A magyar stílről tartott felolvasást dr. *Beliczay Jónás* a kecskeméti jogakadémia megnyitó ünnepélyén 1887. évi szeptember hó 12-én, s felolvasását füzetben is kiadta. Újabban sokan foglalkoztak azzal a kérdéssel, volt-e nekünk önállóan fejlődött, nemzeti architekturái és ornamentikai stílnk? Legtöbben a kérdés vizsgálói közül, mint *Réthy László*, *Pasteiner Gyula*, *Pulszky Ferencz*, *Pulszky Károly* stb. azon negativ eredményre jutottak, hogy magyar stílről beszélnünk még nem lehet. Egyesek azonban, különösen *Salamon Ferencz*, azon meggyőződésüknek adtak kifejezést, hogy magyar stíl volt is, van is. A jelen értekezés szerzője az utóbbi párthoz csatlakozik, s nagy buzgalommal igyekszik kimutatni a magyar stíl meglétét. Kár, hogy fejtegetéseiben több a lelkesedés, mint a bizonyító képesség. Az, a mit állítása mellett felhozni tud, hijával van a meggyőző erőnek. Először azt vizsgálja, épített-e a magyar hajdan, s épít-e most? Ma házakat és kunyhókat épít, hajdan pedig sátrakat épített. A történet tanúsága szerint még *Szent László* idejében is őseink egy része szívesebben lakott sátrakban, mint házakban. A sáternak voltak oly nemei, melyek, úgy látszik, sajátos magyar szokás szerint épültek. A XI. századtól kezdve a sátort lassanként kiszorította a használatból a szilárd anyagból készült mozdíthatatlan hajlék, a ház. Ennek építési módjában találta meg az értekező a magyar stílt, még pedig a *tornác*ban, a ház tetejének külön oszlopokon nyugvó nyulványában a bejárat előtt. *Salamon Ferencz* után indulva, ennek eredetét a sátor bejárata előtt volt függönyre vezeti vissza s a magyar építkezésnek jellemző sajátosságát, a magyar stílt látja benne, noha elismeri, hogy a német folyosóval s az olasz verandával annyira rokon, hogy sokszor alig lehet ezektől megkülönböztetni. De ha el is fogadjuk, hogy a tornác a magyar építészetnek eredeti, önálló fejleménye, a mit az értekező annyi diadalérzettel hangoztat: mit nyerünk vele? A lakóháznak eme külsőleges függelékében, mely sohasem gyakorolt lényegesen módosító befolyást a ház szerkezetére, lehetetlen a magyar stíl elvét keresnünk. Annál kevésbbé, mivel e sajátosság csakis a köznapi építkezésben élt, a *monumentális* építészetbe sohasem hatott be, s végre is ez a nemzeti stíl valódi köre, nem pedig a mindennapi élet szükségleteire készülő építmények. Az értekező abba a hibába esett, hogy a stílt inkább

hasznosság, mint *művészeti* sajátásnak tekinti. Csak így értjük meg, hogy a tornácnak jövőt jósol a magyar építészetben, s ekkor is gyakorlati használhatóságát hangsúlyozza, a mennyiben játsszó, étkező, borozó, társalgó helylyé vált, s azon óhajjal végzi dolgozatát: vajha a magyar stílnak is akadna, mint a magyar rhythmusnak, Arany János, ki felismeri s mesteri kézzel alkalmazni is tudja! — A tornáczot? fogja mindenki kérdezni, mely pusztá külsőség, míg a rhythmus eleven lényeg, folyton ható elv? Bajos elképzelni, mint véli ezt a szerző lehetének. Az értekezés tehát nem sokat lendít a magyar stíl kérdésén, de élénken van írva, és mellékesen sok érdekes népéleti és történeti dolgot érint, s így megérdemli, hogy elolvassák azok, kik a kérdés iránt érdeklődnek.

KELEMEN B.

— Német hírlapok Európán kívül. Dr. Joest Vilmos «Die aussereuropäische deutsche Presse» (Köln 1888) cz., roppant utánjárással írt munka szerint Európán kívül 676 német újság jelen meg, még pedig Ázsiában (Shangai) 1, Afrikában 2. Ausztráliában 3, Dél-Amerikában és Mejjicóban 20, Észak-Amerikában 650 (az Egyesült Államokban 641, Californiában 15). A legtekintélyesebb e lapok közül a «New-Yorker Staatszeitung» (50,000 példányban). — A német birodalom terén megjelenő újságok s folyóiratok száma 5480.

— Az egri érseki könyvtár ónémet kéziratait felsorolja és röviden leírja S. Singer a *Germania* utolsó füzetében (XXXII. p. 481), Mindössze tizenkét ónémet kézirat van itt, majd mind a XV. századból. Legérdekesebb az I. számú, mely Wolfram Wilehalm cz. eposzát, Ulrich von dem Türlein és Ulrich von Türlheim folytatásaival, és a X. számú, mely Hartmann Gregorius-legendáját tartalmazza.

— Otfried viszonyát ker. latin költőkhöz tárgyalja Marold K. a *Germania* utolsó füzetében (p. 385—411) és kimutatja, hogy Juvenicus, Sedulius és Arator sokkal nagyobb hatással voltak a IX. sz. német költőre, mint Erdmamm (Otfried-kiadásában, p. LXXII) és Olsen (Haupt-féle Zeitschrift, új folyam XVII, p. 342) állították. Már tavaly kimutatta Marold, hogy Otfried művének címe «Liber evangeliorum theotisce conscriptus» volt. Hogy a régi vagy elavult irodalomtörténetekben még ma is használt cím («Krist») egészen alap- és jogtalan, azt már régebben tudták a szak-
férfiak.

— Petőfi-Múzeum címmel minden negyedévben megjelenő új vállalat indult meg, melyet Csernátóni Gyula, Ferenczi Zoltán és Korbuly József szerkesztenek s adnak ki Kolozsvárt. Ára egy évre 2 frt 50 kr., egy-egy füzet 70 kr. E folyóirat célja tisztán aesthetikai és kritikai s pedig főképen az utóbbi, mert ez irányban jóval több a tennivaló. Legkivált ez alapon kívánja előkészíteni Petőfinek még csak ezután megírandó életrajzát, melyhez kellő előmunkálatokkal kíván járulni és az által egy hivatott fej munkáját megkönnyíteni. Az előttünk fekvő első füzet tartalma: *Várady Károlyné*, Egy költemény története, melyben kimutatja, hogy «Az erdélyi hadsereg» cz. költemény nem, mint a kiadásokban olvashatni, Bánffy-Hunyadon, hanem Tordán 1849. márcz. 30. keletkezett. A költemény kéziratának hasonmását is adja e füzet. — *Vajna Stáudor*, Egy új adat

Petőfi haláláról (igen figyelemre méltó és a valóság erejével ható elbeszélés). — *Amiri Fred.*, Petőfi francziául (négy dal francia fordítása). — *Ferenczi Z.*, Petőfi-reliquiák (korabeli lapokból). — *Csernáttoni Gy.*, Petőfi könyvtárához (hogy Petőfi Tiecknek Dramaturgische Blätter cz. művét birta és sokat olvasgatta). — *Ferenczi Z.*, Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez, s alább: a Petőfi-könyvészethez és Petőfi külföldön (Teniers silány kötetéről). — *Korbuly J.*, Petőfi Kolozsvárt (1847. octób. 21. és 22.). — *Csernáttoni Gy.*, Szövegkritikai jegyzetek P. költeményeihez. — *Ferenczi Z.*, P. művei a Honi irodalmi hirdetőben. — *Bankos K.*, Apró hírek Petőfiről (a Pesti Divatlap 1844. és 1845. folyamából). — Mondanunk sem kell, hogy e vállalatot nagy örömmel üdvözöljük és őszintén kívánjuk, hogy minél tovább fáradozzon jeles sikerrel fontos feladatának megoldásán. Melegen ajánljuk tanáraink és iskolai könyvtáraink figyelmébe.

— Egyetemes Könyvtár czímmel *Ferenczy Józseftől* szerkesztett új vállalat indult meg Győrött, Gross Gusztáv kiadásában. A vállalat célja érettebb ifjúságunk és a művelt nagy közönség kezébe hasznos, oktató, és mulattató olvasmányt juttatni. Eddig hat füzet jelent meg: 1. *Trefort Ágost*, Emlékbeszéd Lukács Móricz felett, 28 l. — 2. *Tolnai Lajos*, A kigyó, elbeszélés. 51 l. — 3. *Carrière, Rousseau*, ford. *Ferenczy József*, 33 l. — 4. *Sebesztha Károly*, Lélektani rajzok. 111 l. — 5. *Koltai Virgil*, Újabb angol költők, angolból, 93 l. — 6. *Kölcsey Ferencz*, Parainesis 68 l. — Egy-egy füzet ára tíz krajczár. A rendkívüli olcsó ár, az igen díszes kiadás és a darabok helyes megválasztása értékessé teszik ez új vállalatot, melyre főleg iskolai könyvtárainknak figyelmét főlhívjuk.

— *Egyetemi Lapok* czímmel, mint «a felsőbb magyar tanintézetek ifjúságának közlönye», Csomasz Béla kiadásában és Jeszenszky Béla báró szerkesztésében háromszor havonként (a hó 5., 15., 25. napján) megjelenő vállalat indult meg, melynek ára egész évre 5 frt. «Czélünk kettős, mondja az első cikk. Először is ápolni akarjuk a nemes és nagy eszmék kultuszát, a szabad és bátor gondolkozást, mely oly jól illik a fiatalokhoz, meg akarjuk mutatni a módot, hogy mikép érvényesítheti a szép és igaz iránti lelkesedést a maga szűk körében s miként egyesíthet komoly munkát ábrándos lelkesedéssel. Másodszor pedig kapcsolatot törekszünk teremteni a központ és vidék felsőbb tanintézeteinek hallgatói közt». Az első szám tartalma (e bevezető cikken kívül): *Vécsey Tamás*, Egyeztessük ki a katonai évet az egyetemi köteleességekkel (a katonai elméleti oktatás a főiskolákon tartassék, a gyakorlatok pedig a szünidőben). — *J. V.*, Az olvasókör. — *Darwáry Géza*, Egyetemi élet Németországban és nálunk (bátor reflexiók). — A tárczában *Bozóky Alajos*, Római rabszolga-élet. Végül központi és vidéki főiskolai hírek. — Örülnénk, ha ez új vállalat, mely igen szépen indul meg, gyökeret verhetne. A nemes cél érdekében megérdemelné középiskoláink támogatását is.

— A 'Roman' szó értelmének változatairól alapos tudori értekezést írt *Voelker Pál* (Die Bedeutungs-Entwicklung des Wortes Roman, Halle, 1887, 41 l.), melynek végleges eredményei nem egészen újak ugyan, de gazdag és értékes anyagból vannak levezetve és pontosan tüntetik föl a sokértelmű szónak történetét.

A «roman» (mellékn.) szó eredetileg a latin népnyelvből kifejtett modern nyelveknek szolgált megjelölésére (az olasznak kivételével, mely sohasem volt roman, hanem volgar). E négy nyelvet (a provençeit, francziát, spanyolt és portugallt) a latinnal, a tudomány és egyház nyelvével szemben nevezték roman-nak (főnévileg prov. *romans*, francz. *romanz*, spany. port. *romance*) és nevezik így egészen a mai napig; csak Franciaországban nevezik a középkor vége óta az északi nyelvet *français*-nak, a délit *prouvençau*-nak. Franciaországban azért a 16. század óta *français moderne* az élő nyelv neve a régi (középkori) *roman antique*-kal szemben.

A nyelvről az irodalmi termékekre ment át a név: a mi nem latinúl, hanem valamely népnyelven volt írva, az mind *roman* volt. Első sorban természetesen (a 12. sz. óta) a latinból fordított művekre alkalmazták e megjelölést; nem sokára azonban olyanokra is, melyek ugyan valamely népnyelven voltak írva, de nem alapultak latin eredetűn. A legrégebbi példa Salamon példabeszédeinek franczia fordítása, melyet Samson de Nanteuil a 11. sz. negyvenes éveiben írt s melyről a fordító így szól:

Ki ben en volt estre enqueranz,
Entendet dunc cest romanz. —

Wace (ki a *Historia regum Britanniae* átdolgozta) *romans*-nak nevezi művét, hasonlóképp Benoit de Sainte More a trójai háborúról Dares alapján írt munkáját, de a franczia bibliának is neve: le roman de Bible. Így már a 13. sz. eleje óta minden munka, mely valamely roman nyelven volt írva, *roman*-nak neveztetett, pl. történeti művek s krónikák is (így Joinville műve Szent Lajosról), hisz Tuscus Tamás a XIII.-ik században világosan mondja, hogy «gesta in vulgari Gallico romantia nominantur». Északi Franciaországban a *roman* név nemsokára egyértelmű lett az «elbeszélés» névvel, mert a francziául írott művek legnagyobb része elbeszélő munka volt; általában pedig oly művet jelentett, mely olvasásra volt szánva, nem élelőklésre.

Minden elbeszélés volt *roman*, akár versben akár prózában volt az írva, azon megszorítással, hogy a verses elbeszélés fénykorában ezt nevezték különösebben romannak, később pedig, midőn a prózai elbeszélés lett az uralkodó, első sorban ezt jelölték meg a *roman* szóval. Ez utóbbi a 15. század után lesz általánosság.

Minthogy az elbeszélő művek rendesen költött tartalmúak voltak, a *roman* szó már a 13. sz. óta a költött, nem-való történeteket is jelölte, miért is a történeti művek nem nevezik magukat többé romanoknak.

A középkori elbeszélő művek legnagyobbbrészt lovagi történetek voltak, melyek rendkívüli, a köznapiság színvonalát túlhaladó eseményekről szóltak és melyekben a szerelem már korán nagy szerepet játszott. Innen van, hogy *roman* sokszor egyértelmű volt a «lovagi históriával», a «rendkívüli» vagy «szerelemi történettel», hisz Huet még 1670-ben mondhatta «Ce que l'on appelle proprement romans, sont des histoires feintes d'aventures amoureuses, écrites en prose», — és mivel az irodalom ez ágában (mint jelenleg is) nagyon sok selejtes munka jelent meg, a *roman* szó bizonyos kicsinylő, megvető mellékízt nyert. Régebben kisebb vagy

nagyobb terjedelmű műveket neveztek romanoknak, később csak az utóbbiakat.

A francia nyelvből utóbb más nyelvekbe, első sorban az olaszba, angolba s németbe (ebbe a 17. sz.), került a *roman* szó; a németben régebben ‚der Roman‘ mellett található ‚der Romain‘ és ‚die Romaine‘ is. — A spanyolban megváltozott e régi jelentése, itt *romances* (de csak a 15. sz. óta) a. m. románcz, s utóbb ez a szó is ugyanezen jelentéssel polgárjogot nyert a többi európai népeknél is.

KÖNYVÉSZET.

Bayer József. A nemzeti játékszín története. A Kisfaludy-társaság által 200 darab arannyal jutalmazott pályamű. II. köt. Budapest, 1887. (8-r. VI, 495 l.) 3 frt.

Budenz József. Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana. 2-ik füzet. Névszóképzés. Budapest, Akadémia. 1887. (8-r. 177—298 l.) 80 kr.

Schvarcz Gyula. Lucius Cornelius Sulla a római alkotmányjog történelmében. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. IX. köt. 4. sz.) Budapest, Akadémia, 1887. (8-r. 80 l.) 50 kr.

Tomor Ferencz és Váradi Antal, Magyar olvasókönyv a középiskolák I. osztálya számára. Az új tanterv és ministeri utasítás értelmében. 6-ik változatlan kiadás. Budapest, 1888. Lampel. (8-r. X, 200 l.) 90 kr.

Vörösmarty Mihály. A két szomszédvár. Regényes költői elbeszélés 4 énekben. Magyarázta Vozári Gyula. (Jeles írók iskolai tára. 29.) Budapest, Franklin-t. 1887. (8-r. 83 l.) 50 kr.

Ziegler Imrdcz, Maleáchi próféta fordítása és magyarázata. Budapest, 1887. (8-r. 32 l.)

Magyarországi német könyvészet 1801—1860. A Magyarországon és a hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent német nyomtatványok jegyzéke. A vallás- és közoktatásügyi m. k. ministerium megbízásából megkezdte *Kertbeny Károly,* folytatta s szakmutatóval ellátta *Petrík Géza.* Budapest, 1886. Kilián Fr. CCXIX, 416 és 657 lap. — E hatalmas kötet, mint címe is mondja, a századunk első hat évtizedében hazánk területén megjelent német nyomtatványoknak adja teljes jegyzékét. Kertbeny csak az első évtized anyagát dolgozta föl, ezt is, mint Petrik G. nagy számú és értékes pótlásai mutatják, igen hézagosan, már hanyatlott erővel. A munka befejezésével Trefort Agost minister úr Petrik Gézát bízta meg, ki földadatát, a mennyiben ezt több helyen megkísérelt próbák után ítélhetni, nemcsak nagy szorgalommal, hanem egyszersmind nagy sikerrel is oldotta meg. Különösen emelte még a munka használhatóságát az előre bocsátott terjedelmes (219 l.) szakmutatóval és a szerzőknek a kötet végére csatolt befűrendes névsorával. Sok érdekes és tanulságos anyag foglaltatik e vaskos kettős kötetben. Különösen figyelemre méltó az a sok füzet és röpirat, melyek a felölelt korszak igen sok történeti, irodalmi és társadalmi kérdésével foglalkoznak és kortörténeti szempontból bizonyára tanulságos adatokat, jellemző nézeteket tartalmaznak. Hogy a szerző folyóiratoknál vagy több adalékokból álló gyűjteményes munkáknál a tartalmat pontosan kiírja, szintén nagy mértékben emeli e könyvészeti munkának értékét. Fölvívjuk reá a hazánk újabkori történetének és irodalmának tanulmányozásával foglalkozó szakférfiak figyelmét.